

при Совете Министров СССР. 1987, – с. 4-5.

4. Собашко В. Дорогами і стежками Карпат. Туристичний путівник. Львів, “Центр Європи”, 2003, – с.10-13.

Summary:

In the article ecological and geographical aspects are represented. They are actual for the forest-mountainous drainage-basin ecosystems of the Ukrainian Carpathians, in connection with the development of the touristic-recreational industry.

The author accents his attention on the necessity of the support of the nature stability and safety of mountainous drainage-basin ecosystems of the Carpathians in the process of different anthropological loadings.

УДК 911.52

Жанна БУЧКО

ЕКОТУРИЗМ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ В БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТАХ

Одним із дієвих засобів екологічного виховання сьогодні є екотуризм. У світі він вже набув значної популярності, чому сприяла діяльність численних громадських природоохоронних організацій та туристичних фірм, що сприйняли концепцію сталого туризму. Цей напрям має перспективи для розвитку також в Україні, але його популяризація пов'язана з багатьма складностями, насамперед мотиваційними та організаційними. Запровадження екотуризму могло би сприяти збереженню природної та культурної спадщини (як ресурсного потенціалу розвитку туризму) та формуванню екологічної культури безпосередніх учасників екотурів (особливо молоді) і місцевого населення, що залучається до сфери обслуговування екотуристів.

Серед головних передумов зародження екотуризму провідну роль займає зростаюче внаслідок масовості туризму антропогенне навантаження на природні та культурно-історичні туристські ресурси. Це навантаження збільшується прямо пропорційно темпам росту туристських відвідувань. Враховуючи прогнозовані Всесвітньою туристською організацією показники розвитку туризму в ХХІ столітті, стає очевидним зростання протиріч в питанні задоволення туристського попиту і раціонального використання туристських ресурсів.

Питання обґрунтування змісту екотуризму висвітлене у вітчизняних та зарубіжних публікаціях. Зокрема Кузьменко А.В. стверджує, що термін “екологічний туризм” вперше був запропонований у 1980 р. мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкур'я, який розумів його, як поєднання подорожі з чуйним ставленням до природи, що дозволяє відчувати радість знайомства та вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їхньому захисту [5]. У зазначеній публікації наводиться ще ряд підходів до визначення поняття екотуризму та близьких за змістом напрямів туристичної діяльності, що належать Дроздову А.В. (термін „екотуризм” трактується як ідентичний поняттю „екологізація туризму”), Асановій І.М., Байковій І.М., Баришникову В.І. (екотуризм – природний туризм), Вдовиній Е.Я., Моськіну А.В., Сиром'яській О.А. (екотуризм зводиться до „спілкування” з „дикою природою”), Тарасенюк І.І. (екотуризм – вид організованої пізнавально-оздоровчої діяльності). Узагальнивши існуючі підходи до поняття екологічного туризму і проаналізувавши їх з еколого-економічної точки зору, Кузьменко А.В. пропонує розуміння екотуризму як напряму туристичного бізнесу, основним видом діяльності якого є задоволення науково-пізнавальних і рекреаційних потреб населення шляхом організації природно-орієнтованих подорожей за допомогою технологій, які справляють мінімальний вплив на довкілля, сприяють екологічному вихованню й освіті туристів, а також сталому

соціально-економічному та екологічному розвитку тих регіонів, де його здійснюють [5].

Значна увага приділяється питанням розвитку екотуризму на територіях природно-заповідного фонду (Гетьман В.І., Серебрій В.С., Чижова В.П.). На думку Гетьмана В.І., рекреаційні природно-заповідні території виконують компромісну функцію погодження інтересів туристів і відпочиваючих в оздоровленні та природного ландшафту у збереженні його цілісності і первинності [2]. Серебрій В.С. вважає екотуризм ключем до сталого розвитку [11]. Чижова В.П. переконливо стверджує, що дотримання принципів екотуризму є гарантом успішної організації туристичної галузі [13].

Об'єктами екотуризму, на думку Панова І., можуть бути як природні, так і культурні визначні місця, природні й природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура складає єдине ціле з довкіллям [10]. Зазвичай під час подорожі турист сподівається, з одного боку, отримати певну суму знань, а з іншого – відпочити на природі. Залежно від того, яка мета переважає, окремі дослідники виділяють такі види екотуризму: науковий, пізнавальний та рекреаційний (Панов І.); науковий, пригодницький, тури історії природи та подорожі в природні резервати (Храбовченко В.В.). На нашу думку, види екотуризму можна звести до наступних: пізнавальний, пригодницький, рекреаційний, науковий та природоохоронний.

- Поняття екотуризму охоплює широке коло питань. Важливим є обґрунтування складових екотуризму, які були запропоновані Храбовченком [12] (у його трактуванні – компоненти):
- *пізнання природи*, тобто подорож передбачає наявність елементів вивчення природи, отримання туристами нових знань, навичок;
- *збереження екосистем*, що передбачає не тільки відповідну поведінку групи на маршруті, але й участь туристів, туроперативів у програмах, заходах із захисту довкілля;
- *поважання інтересів місцевих мешканців* – не тільки дотримання місцевих законів та звичаїв, але і вклад туризму в соціально-економічний розвиток туристських структур.

Характеризуючи ефект сталого розвитку екотуристського бізнесу, Кузьменко А.В. виділяє такі його складові [5]:

- ефект стійкого розвитку туристичного бізнесу (можливість одержання і накопичення фінансових ресурсів для розвитку екологічного туризму та його інфраструктури при мінімальному впливі на природне середовище);
- мультиплікативний ефект (виявляється у економічному зростанні тих регіонів, де він здійснюється та підвищення зацікавленості місцевого населення в його розвитку);
- виховний ефект (у результаті задоволення науково-пізнавальних та рекреаційних потреб туристів, їхнього екологічного виховання, навчання, освіти).

Ряд дослідників, характеризуючи значення екотуризму, приділяють найбільше уваги виховному ефекту розвитку екотуризму, особливо при роботі з дітьми й молоддю. Льовін А.С. визначає екотуризм як потужний засіб екопросвітництва дітей і дорослих, виховання любові до природи свого краю, розуміння унікальності й вразливості окремих живих видів екосистем і біосфери загалом, пропаганду бережливого ставлення до природи [7].

Основним завданням екотуризму, як зазначає Мотузенко О.О., є забезпечення єдності людини з природною складовою ландшафту, з його історичним минулим та етнічними традиціями. Від традиційного туризму екотуризм відрізняється орієнтацією на природні об'єкти, підтримуваним природокористуванням, меншою ресурсо- та енергоємністю, безпосереднім впливом на соціально-економічний розвиток території, залученням туристів до процесу активного екологічного пізнання [9]. Екотуризм є такою формою природокористування, що сприяє збереженню ландшафтного різноманіття, яке є необхідною умовою стабільності довкілля [1].

Метою дослідження є узагальнення існуючих підходів до поняття екотуризму, виявлення його складових, виокремлення видів екотуризму за метою та обґрунтування

можливостей розвитку екотуризму в Буковинських Карпатах.

Розвиток екологічного туризму в Карпатах має величезні перспективи, насамперед пізнавального та пригодницького. Найбільш привабливими у цьому плані є ландшафти річкових долин, здавна освоєних та заселених людиною, що характеризуються значним природним та природно-антропогенним різноманіттям. Тут традиційно зберігся такий тип взаємовідносин людини і природи, який можна назвати гармонійним, що має значні переваги для екотуристичного освоєння цього регіону.

Об'єктами *пізнавального* екотуризму в Буковинських Карпатах слугують цікаві з точки зору спостереження пам'ятки природи – геологічні, геоморфологічні, гідрологічні та біологічні, окремі види флори й фауни, місця, пов'язані з перебуванням відомих людей. До форм здійснення пізнавального туризму можна віднести екскурсії, пішохідні, лижні й гірські походи, сплав по річках, спостереження за метеликами, птахами, фото- й відеозйомку тощо. Саме пізнавальний, краєзнавчий екотуризм сприяє формуванню в туристів інтелектуально-гуманістичного світобачення та патріотичного ставлення до природної та культурної спадщини своєї країни. Цей вид екотуризму може здійснюватись в різних формах, залежно від контингенту туристів, їх професійного складу, віку, мети.

Все більшого поширення набуває така форма місцевого екотуризму, як екологічні стежини або стежини природи. Це пізнавальні маршрути у природу, що прокладаються в найцікавіших або унікальних куточках природи. Такі стежини повинні приваблювати своєю неповторністю, різноманітністю і мальовничістю природних і культурно-історичних об'єктів, бути цікавими в краєзнавчому плані. Для організації таких стежин є сприятливі умови як на територіях традиційного туристського освоєння (долина Черемошу, Сірету, Виженки), так і менш популярних (долини Путили, Товарниці).

Останнім часом зростає інтерес до *пригодницького* екотуризму, зокрема і в Карпатах. Цей вид об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування й відпочинку на природі, що має за мету відчуття нових вражень, покращення туристом фізичної форми та досягнення спортивних результатів. Сюди відносяться альпінізм, скелелазіння, льодолазіння, спелеотуризм, гірський та пішохідний туризм, водний, лижний і гірськолижний туризм, кінний туризм, маунтбайк, дайвінг, парапланеризм тощо. Природні умови ландшафтних комплексів Буковинських Карпат дають можливість розвивати більшість з них. Зокрема, система скель Протятого Каміння, долини рік Виженка та Товарниця є сприятливими для розвитку скелелазіння, в долині р. Смугар можливе льодолазіння, що є невід'ємними елементами набуття альпіністського досвіду. Маршрути пішохідного, гірського, велосипедного та кінного туризму здебільшого прокладаються вздовж долин річок та потоків. Але найбільш сприятливі ландшафти річкових долин для розвитку водного туризму. Яскравим прикладом є р. Черемош, особливо в весняно-літній період.

Деякі з видів пригодницького туризму з'явилися недавно і вважаються екстремальними, бо пов'язані зі значним ризиком. Незважаючи на це, пригодницький екотуризм розвивається прискореними темпами і є найбільш прибутковим у світі, чого не можна ніяк сказати про Карпатський регіон. Туристичними фірмами в області майже не надаються такі послуги. На нашу думку, здійсненню пригодницьких екотурів насамперед можуть сприяти природні умови долин Прута, Черемошу, Сірету, Виженки, Товарниці, Путили.

Метою *рекреаційного* екотуризму є відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних і духовних сил людини, що досягається тривалим перебуванням у природних умовах. Не остання роль належить отриманню естетичного задоволення від споглядання краси ландшафтів. Ландшафтні комплекси річкових долин найкраще задовольняють ці рекреаційні потреби. Зокрема в Буковинських Карпатах з-поміж інших найбільшою популярністю користуються річкові долини Черемошу, Виженки, Сірету.

Власне *науковим* екотуризмом займається відносно незначна кількість туристів. Під час наукових екотурів туристи беруть участь в різноманітних дослідженнях, проводять польові спостереження. Регіонами проведення таких екотурів зазвичай є території особливої

охорони: заповідники, заказники, національні природні парки, пам'ятки природи. До цього виду екотуризму відносяться наукові експедиції та польові практики студентів природничих факультетів. Цей вид екологічного туризму є джерелом інформації про мало вивчені регіони, які могли б використовуватись для прокладання маршрутів екотуризму. Сприятливими для проведення наукових екотурів є ландшафти національного природного парку "Вишницький".

Природоохоронний екотуризм ще не отримав значного поширення, хоча є досить ефективним засобом екологічного виховання та формування екологічної культури. Цей вид екотуризму передбачає участь туристів у проведенні природоохоронних акцій. Це можуть бути прибирання забруднених територій (особливо найбільш рекреаційно навантажених, наприклад, в урочищі "Лужки"), участь у лісовідновлювальних заходах, природоохоронні рейди по боротьбі з мисливським, рибним, квітковим чи ялинковим браконьерством.

Будь-яка форма туризму та рекреаційного природокористування повинна прагнути до мінімізації шкоди, що завдається природі. З огляду на це слід приділити увагу розвитку екотуризму в Буковинських Карпатах, ландшафти яких володіють значним ресурсним потенціалом, що використовується недостатньо. Тому одним з головних завдань при туристичному освоєнні території Карпатського регіону є створення екологічних стежок та маршрутів екотуризму. Можливе використання існуючої мережі маршрутів, при цьому їх необхідно облаштувати та надати екологічної спрямованості шляхом монтування аншлагів. Слід впорядкувати джерела питної води та обладнати ряд бівуаків, подбавши про утилізацію відходів, особливо в річкових долинах з найбільшим рекреаційним навантаженням (Черемош, Виженка).

Розвиток екотуризму має важливе значення у збереженні етнокультурних традицій природокористування, приносячи таким чином користь місцевим етносам. За умов науково спланованого розвитку екологічний туризм може відіграти значну роль у розв'язанні нинішньої соціально-економічної кризи. Зростаючий попит у цьому секторі туризму сприяє створенню нових природних територій особливої охорони. Екологічний туризм може стати галуззю спеціалізації, яка буде конкурентоздатною альтернативою нераціональній господарській діяльності, а при підтримці державними установами - реальним механізмом забезпечення сталого розвитку регіону. Отже, для розвитку екотуризму в Буковинських Карпатах є необхідні передумови: наявність ресурсного потенціалу, гармонійне поєднання природних і антропогенних об'єктів, мережа туристичних маршрутів, що може стати основою маршрутів екологічного туризму.

Література:

1. Бучко Ж.І. Передумови розвитку екотуризму в Карпатському регіоні // Туристский феномен: экономические, социальные, экологические и культурно-исторические предпосылки и последствия: мат. IV Междунар.науч.-практ. конф.–Донецк, 2002.–С. 258-259.
2. Гетьман В.І. Збереження ландшафтного різноманіття і розвиток екотуризму на природно-заповідних територіях // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К., Вид-во "КІТЕП", 1999. – с. 191-192.
3. Гетьман В.І. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – №35 (280). – с.4 – 8.
4. Коржик В.П. Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму: Довідник-путівник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 122 с.
5. Кузьменко А.В. Екологічний туризм: поняття та особливості організації. // Схід.– 2002. – №2 (45). С.13 – 17.
6. Левицька О.І. Туризм, екологія, мораль // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості. – К.: Знання України, 2002.–С. 110-114.
7. Льовин А.С. Экотуризм как форма (вид?) рекреационного природопользования //

- Екотуризм и оптимизация рекреационного природопользования. – Запорожье, 2002. – с.4 – 7.
8. Мазуров Ю.Л. Экологический туризм на постсоветском пространстве: потенциал и перспективы // Туристский феномен: экономические, социальные, экологические и культурно-исторические предпосылки и последствия: мат. IV Междунар.науч.-практ. конф.–Донецк, 2002. – С.293-296.
9. Мотузенко О.О.Екологічний туризм в контексті сталого розвитку території. //Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: мат. міжнар. наук.- практ. конф.– Київ, 1999. –С. 189-191.
10. Панов І. Екологічний туризм //Краєзнавство, географія, туризм, 1998, № 11(64).–С. 7.
11. Серебряй В. Екологічний туризм – ключ до сталого розвитку.// Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – №35 (280). – с.1 -3.
12. Храбовченко В.В. Экологический туризм. – Москва: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
13. Чижова В.П. Развитие экотуризма в охраняемых природных территориях (эколого-географический аспект) // Проблемы региональной экологии. Общественно-научный журнал. 2000, № 4. – С. 28-35.

Summary:

Ecotourism in world develops year by year. In this article, general features of the ecotourism development and specific ones for nature protected areas of Ukraine are discussed. Special attention is paid to national park and reserve landscape changing under visitor pressure. The studying objects are educational influence of ecotourism. The opportunities of development of ecological tourism in Carpathian region are proved. The ways of transformation Bucovynian Carpathians in ecotourist zone are offered. The advantages of ecological tourism and its importance for harmonization of mutual relation of the man and nature are considered.

УДК 502.4

Андрій РОМАНІВ

ПРИРОДНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СТАН РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ “СИНЕВИР”

Необхідність збалансованого (сталого) розвитку рекреаційної діяльності спричинила інтенсифікацію екологічно спрямованих видів і форм туризму. Зростає попит на види туризму, дозволяють максимально використовувати природні блага та ресурси для задоволення потреби тісного спілкування з природою або випробувати власні сили та вміння у екстремальних природних умовах, не порушуючи при цьому природний баланс екосистем. У науковий обіг та практику туристичної діяльності такий вид туризму увійшов під назвою “екотуризм”. Однак, як справедливо зазначають дослідники сфери туризму, екологізація туристичного попиту несе у собі і ряд небезпек, серед них головна – деградація природних комплексів. Найбільш раціональна форма організації екотуризму з одночасним збереженням природних комплексів та пам'яток природи може бути реалізована у межах природних парків. Саме тому останні десятиліття проходить процес формування екологічної мережі Карпат, зокрема, створення національних парків, до яких залучають як рекреаційно освоєнні райони, так і території що містять унікальні природні комплекси та є потенційно привабливими.

Як зазначають Зінько Ю. та Шевчук О., існує різниця у рекреаційному освоєнні національних парків Західної України, до категорії парків з розвиненими туристичними центрами належать Карпатський, Шацький, Святі Гори, Подільські Товтри.[3, с. 240] У ряді інших, до яких відноситься і національний природний парк “Синевир”, існує потреба як